

DONKERBROEK, DE HERVORMDE KERK

Ontstaan van het dorp.

Donkerbroek is van oorsprong een agrarisch dorp. Het is ontstaan langs een op een hoge zandrug gelegen weg. Stukjes grond aan weerszijden van de weg werden in cultuur gebracht. Zo ontstond de lintbebouwing die nog kenmerkend is voor het dorp. De hoogveengebieden in Zuidoost Friesland, die tussen de verschillende zandruggen lagen, zijn sedert het begin van de vorige eeuw door de vervening ontgonnen. De heidevelden die er vanouds waren zijn vanaf het einde van de vorige eeuw in cultuurgrond veranderd. Tegen het einde van de 18de eeuw werd Donkerbroek doorsneden door de Opsterlandse Compagnons' vaart. De vaart werd gegraven voor de verveningen in Opsterland en Ooststellingwerf. Bij en langs de vaart breidde het dorp zich later uit.

Bouwgeschiedenis en exterieur.

Langs de weg naar Makkinga, halverwege tussen Donkerbroek en deTjonger, lag eertijds het Oud-Kerkhof. Vermoedelijk is daar de eerste kerk gesticht. In de middeleeuwen werd een kerk gebouwd op de plaats van de tegenwoordige. Wanneer dat precies is gebeurd is niet bekend. De kerk was gewijd aan de Heilige Laurentius. In het begin van de 18de eeuw was de kerk bouwvallig geworden. Het gebouw werd afgebroken en op 23 april 1714 werd de eerste steen gelegd voor de bouw van een nieuwe kerk. Op twee gedenksteden in de westgevel, aan weerszijden boven de ingang, is deze gebeurtenis vastgelegd. De linker steen heeft het volgende opschrift: "Den 23 April 1714 is de eerste steen in het metzelwerck van deese kerck geleydt door Dom. Isaácus Poutsma bedienaer van Goodes woort op Donkerbroek en Haule. Pijter Jans bijsitter van Ooststellingwerf ontvanger en dorpsreghter op Donkerbroek Meede gecommeteerde tot het op bouwen van deese kerck". De rechter steen vermeldt het volgende: "Klaes Wolters en Evert Hendriks tegenwoordige kerckvoogden op Donkerbroek en Meede gecommeteerden tot het op bouwen van deese kerck".

Het kerkgebouw met driezijdig gesloten "koor" is voor een deel opgetrokken uit materiaal van zijn voorganger. Het onderste deel van de muren bestaat uit bakstenen van de middeleeuwse kerk. De rondboogvensters zijn gescheiden door lisenen. Aanvankelijk had de kerk geen toren.

Op de top van de westgevel bevond zich een eenvoudige gemetselde bekroning. In 1860 maakte deze plaats voor het houten torentje met spits dat de kerk nog siert. De westgevel is in 1914 door een nieuwe vervangen.

Boven de ingang prijkt een fraaiversierde wapenstein met opschrift. Het wapenschild is in 1796 vlak gehakt en ook het opschrift is toen grotendeels geschonden. Als gevolg van de in die tijd heersende vrijheid, gelijkheid en broederschap moesten "de haatelijke overblijfsels van de ongelijkheid en hoogmoed der voorige tijden" - letterlijk - worden uitgewist. Het betreft hier het wapen van de Familie Lycklama à Nijeholt. Dit geslacht heeft vele generaties het grietmansambt in Ooststellingwerf bekleed. De gebeeldhouwde versiering bestaat uit voluten, bladmotieven, vruchten en twee adelaars met festoenen in de snavel. Boven het gehelmde wapen verheft zich een adelaarskop met vrucht in de snavel.

Klokkestoel.

Hoewel kerk in 1860 een torentje kreeg met galmgaten, heeft dit nooit klokken bevat. Op de oudst bekende afbeelding van de kerk uit de 18de eeuw is te zien dat aan de zuidzijde van het gebouw op het kerkhof al een dubbele klokkenstoel stond. In 1802 werd een nieuwe klokkenstoel gebouwd, nu aan de noordkant. In 1889 werd deze vervangen door weer een andere. De kerkvoogden van Donkerbroek kochten de klokkenstoel van Beets die in 1887 was gebouwd. Omdat Beets een nieuwe kerk met toren had gekregen was de klokkenstoel overbodig geworden. Deze werd afgebroken en in Donkerbroek weer opgebouwd. In 1922 onderging de klokkenstoel een grondige herstelbeurt. De huidige klokkenstoel is nieuw gebouwd in 1974 door de aannemer I.H. Oosterkamp uit Oosterwolde. De beide oude klokken zijn in de Tweede Wereldoorlog wegge-voerd, maar konden na de bevrijding worden achterhaald en naar Donkerbroek worden terugge-bracht. De kleine klok, die geen jaartal of opschrift heeft, dateert vermoedelijk uit de 13de eeuw. De grote klok heeft als opschrift: "Anno Domini MCCCCCII laus deo + Jhesus Maria Johannes. Wou fudere Gherardus. Schoonenborch - c.s. Johannes." Deze klok is dus in 1502 gegoten.

Interieur.

De kerk heeft oorspronkelijk geschilderde glazen gehad. Volgens aantekeningen van de plaatselijke schoolmeester uit 1857 waren die "voor eenige jaren (.....) uitgebroken en door andere (.....)

vervangen" en "was op eene derzelve afgeschilderd Salomo's eerst regtspleging".

De rijk gesneden eikenhouten preekstoel en het doophek zijn omstreeks het einde van de 17de eeuw vervaardigd. De kuip van de preekstoel heeft op de hoeken gewrongen en omslingerde Korintische pilasters. De toogpanelen bevatten versieringen bestaande uit siervazen met bloemen, blad- en bloemmotieven, vogels en een gesneden kopje bovenaan de boog. In de noordwesthoek van de kerk bevindt zich een tweetal verhoogde banken met balusterhekken, ze kunnen gemaakt zijn voor de inrichting van de kerk in 1714. Voor de uitbreiding van het aantal zitplaatsen is in 1836 tegen de westwand een kraak of galerij aangebracht. Die is aan de voorzijde afgesloten door een balustrade en steunt op twee zware Dorische kolommen. Het orgel is merkwaardigerwijs voor de galerij geplaatst en steunt op twee gietijzeren zuiltjes. Dit curieuze instrument is afkomstig uit de R.K. kerk van Jutphaas waar het tot 1879 dienst heeft gedaan. Het werd in dat jaar door de Hervormde gemeente van Donkerbroek aangekocht voor f 250,--. Het orgel is omstreeks 1730 gebouwd door - naar wordt aangenomen - Matthias Verhofstadt uit Gemert, De in barokke trant uitgevoerde kas vertoont onder de consoles van de gebogen pijpenvelden cherubkopjes en in de wangen cherubs met vleugels. De trompettende engelen en de harpspelende David bovenop de kas zijn geplaatst achter de barokke lofwerkbekroningen van de gebogen pijpenvelden. Vermoedelijk zijn deze beelden dan ook niet oorspronkelijk, maar bij de opbouw van het orgel in Donkerbroek aangebracht. De twee spaanbalgen bevinden zich op een zoldertje boven het orgel. De speeltafel zit aan de achterkant. Het orgel heeft geen pedaal. In 1986 is dit waardevolle en voor Friesland unieke instrument gerestaureerd door Bakker en Timmenga b.v. uit Leeuwarden. Op 19 december 1986 werd het weer in gebruik genomen met een bespeling door de adviseur, wijlen de heer Klaas Bolt, organist van de Grote of Sint Bavokerk te Haarlem. Het orgel heeft de volgende dispositie:

Manuaal C,D. - C'''

Prestant 4'

Bourdon 8'

Viola di Gamba 8' discant (vanaf cis')

Fluit 4'

Quintfluit 3'

Octaaf 2'

Tertiaan 1 $\frac{3}{5}$ 'discant (vanaf cis')

Mixtuur 3 sterk.

T.E. van Popta
1991